

ТАРАС ШЕВЧЕНКО

Рісений
КОБ'ЗАР

Хорова Шевченкіана

До 200-літнього ювілею

**Зібрання хорових творів
у семи томах**

Твори а капела

Томи 1, 2, 3

**Твори
з інструментальним
супроводом**

Томи 4, 5

**Твори великої форми
з симфонічним
оркестром**

Томи 6, 7

ТАРАС ШЕВЧЕНКО

Пісенний
КОБ'ЗАР

Хорова Шевченкіана

**Твори великої форми
з симфонічним оркестром**

Том 6

Укладач:

П. І. МУРАВСЬКИЙ

Ідея видання, загальна редакція,
біографічні довідки про композиторів, бібліографія:

О. А. ШОКАЛО

Музична редакція:

І. Д. ГАМКАЛО

Київ
Видавництво Ліра-К
2023

До семитомного зібрання хороспівів на поезію Тараса Шевченка дібрано 283 твори 155 композиторів і аранжувальників та 12 народних пісень. Переважна більшість їх досі лишалася маловідома навіть виконавцям і шанувальникам українського хорового співу та Шевченкової співаної поезії. Систематизоване видання такої великої кількості хорових творів на поезію національного генія здійснюється вперше.

Пісенний «Кобзар» унікальний тим, що в ньому системно зібрано майже всю хорову музику на поезію великого Співця України від середини ХІХ до початку ХХІ ст. Тарас Шевченко – чи не єдиний у Світі поет, майже вся поетична спадщина якого живе у співі. На основі «Кобзаря», який містить 237 поетичних творів, написано понад 300 авторських хорових творів і записано близько 100 народних пісень. У цілому на Шевченкову поезію написано понад 3000 композиторських інтерпретацій різних форм і жанрів: од солоспівів до хороспівів, кантат, симфоній, опер, ораторій, балетів. Це неперевершене поетично-музичне явище у світовій культурі.

Усі твори нотного зібрання *Пісенний «Кобзар»* розподілено на три групи: *твори а капела* – 1, 2, 3 томи; *твори з інструментальним супроводом* – 4, 5 томи; *твори великої форми з симфонічним оркестром* – 6, 7 томи. Кожен том містить ґрунтовний довідковий додаток: біографії композиторів, бібліографію нотних і музикознавчих видань, дискографію, алфавітний покажчик творів.

Визначальна особливість семитомного зібрання *Хорової Шевченкіани* – його практична цінність для сучасної музичної педагогіки у вищих, середніх музичних навчальних закладах, спеціалізованих музичних школах, для концертно-виконавської діяльності хорових колективів та для збагачення бібліотечних фондів. Пісенний «Кобзар» сприяє музично-хоровій освіті, поглибленню інтересу до Шевченкової поетичної спадщини й української хорової музики та їх популяризації в Україні й Світі.

Упорядкував це зібрання *Хорової Шевченкіани* Павло Іванович Муравський (1914–2014) – великий український хоровий диригент і педагог ХХ–ХХІ ст., народний артист України, почесний академік Національної академії мистецтв України, лауреат Державної премії України імені Т. Г. Шевченка (1979), Герой України (2009).

Видання приурочене 200-літтю Тараса Шевченка й 100-літтю Павла Муравського.

This 7-volume collection of choral works based on the poetry of Taras Shevchenko contains 283 works by 155 composers and 12 folk songs. The vast majority of them are still relatively unknown even among choral artists and fans of choral singing and Shevchenko's poetry. This is the first time that such a large number of choral works based on the writing of Ukraine's national genius have been published.

The «Kobzar» of Song is unique as it contains systematically collected almost all of the choral music composed from the mid-19th till the beginning of the 21st century on the poetry of Ukraine's great bard. Taras Shevchenko is likely the only poet in the world whose poetic heritage lives on in a song. In total, more than 3,000 composer interpretations of various forms and genres, from solos to choruses, cantatas, symphonies, operas, oratorios, and ballets, were written on Shevchenko's poetry. This phenomenon is unparalleled in world culture.

The works in the musical collection «Kobzar» of Song are arranged into three groups: a cappella works – 1, 2, 3 volumes; works with instrumental accompaniment – 4, 5 volumes; large forms of symphonic work – 6, 7 volumes.

This wealth of Shevchenko's poetry in song will enrich the programs of professional and amateur choirs. This rare collection will also address the shortage of printed music and will contribute to a deeper understanding of Shevchenko's poetic contributions, as well as of Ukrainian choral music and its popularization in Ukraine and abroad.

This edition will be distributed via library networks and music academies of higher learning and schools.

This rare collection of choral songs based on Shevchenko's poetry was compiled by Pavlo Ivanovych Muravskiy (1914–2014), the great Ukrainian choral conductor and pedagogue, the legend of the choral art form in the 20th and 21st centuries, patriarch of Ukrainian music culture, People's Artist of Ukraine, Shevchenko Prize winner (1979), and Hero of Ukraine (2009).

This publication coincides with the 200th anniversary of the birth of Taras Shevchenko and the 100th anniversary of the birth of Pavlo Muravskiy.

**Підготовку видання здійснив Благодійний фонд «Хорова школа Павла Муравського»
за Всеукраїнським мистецьким проектом «Україна співає «Кобзаря»».**

Зверстано за фінансової підтримки добродіїв:

о. Даниїла Сікори – священика церкви Царя Христа монастиря отців Василіян УГКЦ в м. Івано-Франківську, військового капелана; **Ігоря Дем'янича** – регента камерного хору «Sanctemus» церкви Царя Христа монастиря отців Василіян УГКЦ в м. Івано-Франківську, кандидата мистецтвознавства, заслуженого діяча мистецтв України.

Надруковано за кошти Видавництва Ліра-К (директор – В. І. Зарицький).

ВІД УКЛАДАЧА

Павло Муравський, 1948

Я дуже люблю й тонко чую поезію Тараса Шевченка, бо вона йде від самого серця! Шевченкова поезія легко кладеться на музику й легко співається, бо вона сповнена живим мелодійним звучанням. Мій заповітний задум – записати зі взірцевим академічним колективом усю Хорову Шевченкіану. Цей мистецький задум довгі роки тримає мене на Білому Світі.

Колись у людей любов і повага до «Кобзаря» була вища, як зараз. Тоді частіше й більше його читали, співали. А тепер співаних творів з «Кобзаря» знають дуже мало, всього декілька. А в моєму розпорядженні є біля 200 партитур Хорової Шевченкіани, і 160 з них я вже підготував для запису. Вони й склали основу цього видання.

Я уклав це унікальне нотне зібрання, працюючи над добром нот для запису покладеної на хорову музику Шевченкової поезії. За всю історію музичного освоєння поетичної спадщини нашого генія – це перше найповніше видання Хорової Шевченкіани. Такого в Україні ще не було. Випуск у світ до 300 хорових творів на поезію Тараса Шевченка в одному зібранні здійснюємо вперше.

Свого часу я записав з капелами «Трембіта» й «Думка», хорами Українського радіо й диригентсько-хорового факультету Київської державної консерваторії (з 1995 – Національна музична академія України) імені П. І. Чайковського 32 хорові твори. Вони увійшли до першого аудіоальбому з трьох компакт-дисків, яким у 2010 році започатковано серію Пісенний «Кобзар».

На жаль, мені не вдалося організувати взірцевий академічний хор для повного запису Пісенного «Кобзаря». Тож завершити свій мистецький задум на основі цього зібрання Хорової Шевченкіани заповідаю моїм учням. Їм належить здійснити Всеукраїнський мистецький проект «Україна співає «Кобзаря»».

Звучання Пісенного «Кобзаря» має бути на рівні геніальної Шевченкової поезії. А здійснені кращими хорами записи стануть доступні широкому загалу: вони розійдуться по школах, бібліотеках, закладах культури, й люди матимуть змогу слухати їх постійно. І так ми чути-мемо й згадуватимемо Шевченка не тільки в день його народження і в день пам'яті, а повсякчас і осягатимемо силу його духу та самі оживатимемо душами. Високомистецьке хорове озвучення проникливої Шевченкової поезії дає потужне відчуття волі й спонукає людей до культурного розвитку. А культурні люди й житимуть краще, бо культурна людина знає, що треба робити, щоб жити не абияк, а достойно.

І в цьому нам дуже допоможе хоровий спів, бо гуртовий спів розвиває взаємовідчуття, спонукає до самоорганізованості, заохочує до співпраці й згуртовує людей у культурну спільноту. Хоровий спів сприяє розвитку національної самосвідомості й загальної культури суспільства та об'єднує людей у народ. Спів активізує все єство людське. Спів дає відчуття волі!

Хоровий спів – найулюбленіше мистецтво нашого народу, бо кожній людині дає можливість долучитися до спільного духовного джерела. Хоровий спів єднає людські серця, підносить їхній внутрішній настрій, надихає на гармонію, налаштовує на природний лад. Традиційний український хоровий спів на основі природного ладу сприяє наведенню ладу в суспільстві. За допомогою хорового співу як базового мистецтва Української культури ми здатні змінити наше життя на краще, бо Україна багата природою й здібними людьми, мовою й пісенністю. Треба тільки позбутися столітніх звичок прислужувати чужинцям і перестати говорити-думати й співати чужою мовою. Коли мова й пісня стануть українською цілістю, тоді й Українці стануть культурною цілістю, й Україна буде цілісна, сильна.

Визначальний вплив на культурний розвиток молодого покоління провідних народів має музична освіта й хоровий спів. І найкращий спосіб для виховання дітей і розвитку музичної й загальної культури Українців – запровадити в загальноосвітніх школах уроки музичної грамоти й хорового співу.

В Україні для музичної освіти не вистачає хорової літератури, а це семитомне зібрання надолужить брак нотних видань і популяризуватиме шедеври української народної й класичної хорової музики на основі Шевченкової поезії. Тут зібрано твори різного ступеня складності, тож цим нотним зібранням зможуть користуватися і навчальні, й професійні хори.

Видання Хорової Шевченкіани, безумовно, сприятиме музично-хоровій освіті й поглибленому вивченню Шевченкової поетично-пісенної спадщини та її популяризації в Україні й Світі.

Приурочую цю працю до 200-літнього Шевченкового ювілею й свого 100-ліття.

14.I.2014

ВІД РЕДАКТОРІВ

Шевченків поетично-пісенний феномен – виняткове явище в українській і світовій поезії й музиці. Тарас Шевченко – чи не єдиний у Світі поет, майже вся поетична спадщина якого живе у співі. На основі «Кобзаря», який містить 237 поетичних творів, написано понад 300 авторських хорових творів і записано близько 100 народних хорових пісень. У цілому на Шевченкову поезію написано понад 3 000 композиторських інтерпретацій різних форм і жанрів од солоспівів до хороспівів, кантат, симфоній, опер, ораторій, балетів. Це неперевершене поетично-музичне явище у світовій культурі.

Хороспіви й вокально-симфонічні твори на поезію Тараса Шевченка являють собою *Хорову Шевченкіану* – надзвичайно багату й маловивчену сферу Шевченкознавства та українського музичного мистецтва.

Перше систематизоване, найповніше зібрання *Хорової Шевченкіани* уклад Павло Іванович Муравський (1914–2014) – великий український хоровий диригент і педагог, легенда хорового мистецтва ХХ–ХХІ століть, патріарх української музичної культури, народний артист України, почесний академік Національної академії мистецтв України, лауреат Державної премії України імені Т. Г. Шевченка (1979), Герой України (2009).

Заповітний мистецький задум маестро П. І. Муравського – записати з українським взірцевим академічним хором усю *Хорову Шевченкіану* під символічною назвою *Пісенний «Кобзар»*. Значну частину *Хорової Шевченкіани* П. Муравський записав свого часу з капелами «Трембіта» й «Думка», хорами Українського радіо й Київської державної консерваторії. Записи 32-х хорових творів увійшли до «Золотого фонду» Українського радіо, й їх видано в музичному альбомі з трьох компакт-дисків *Пісенний «Кобзар»*. Диригує Павло Муравський (2010), яким започатковано аудіопублікацію *Пісенного «Кобзаря»*. Маестро П. Муравський заповів своїм учням і послідовникам завершити свій грандіозний задум на основі укладеного ним нотного зібрання хорових творів *Пісенний «Кобзар»*.

Учні й послідовники П. І. Муравського зорганізувалися в Благодійний фонд «Хорова школа Павла Муравського» та завершили заповіданий учителем *Всеукраїнський мистецький проект «Україна співає «Кобзаря»*»: здійснили редакційну підготовку нотного Зібрання хорових творів у семи томах *Тарас Шевченко. Пісенний «Кобзар»*. *Хорова Шевченкіана* та перший масштабний запис на його основі провідними українськими академічними й народними хорами звукового видання *Тарас Шевченко. Пісенний «Кобзар»*. Усю підготовчу, редакторську й експертну роботу для нотного й звукового видань представники Хорової школи П. Муравського виконали на громадських засадах: добирали, редагували й звіряли ноти, добирали твори для запису й визначали виконавців, а також організовували записи й проводили їх експертне оцінювання.

Під час роботи над цим унікальним виданням дедалі ясніше відкривається значення в історії хорової культури України драматичної постаті П. Муравського – «прямого нащадка» О. Кошиця за усвідомленням місця, стратегії розвитку українського хорового мистецтва й за переживанням від неможливості здійснення повною мірою свого покликання на Землі. І зрозумілішими стають його моральні, естетичні, виконавські, громадянські принципи в мистецтві,

за які він стояв, «мов скеля, непорушний». Упевнені, з часом він ставатиме нам усе ближчим, дорожчим, і ми цілковито сприймемо й приймемо його правоту.

Визначальна особливість унікального семитомного зібрання *Хорової Шевченкіани* – його практична цінність, бо нотний матеріал опрацьовували для впровадження в сучасну музичну педагогіку й концертно-виконавську діяльність сам маестро П. І. Муравський та представники його хорової школи й послідовники мистецького методу: Л. В. Бухонська, І. Д. Гамкало, М. І. Гулковський, А. Г. Масленнікова, Т. В. Миронюк, І. Я. Павленко. Поетичні тексти звірено з академічним виданням: *Тарас Шевченко. Зібрання творів у шести томах.* – К., 2003.

До семитомного зібрання хороспівів на поезію Тараса Шевченка дібрано 283 твори 155 композиторів і аранжувальників та 12 народних хорових пісень. Переважна більшість їх досі лишалася маловідома навіть хоровим виконавцям та професійним поціновувачам українського хорового співу й Шевченкової пісенної поезії. Чимало хорових творів стали бібліографічними раритетами, й їх важко знайти. Ці пісенні коштовності П. Муравський збирав і плекав упродовж усього свого життя й уклав у цілісне зібрання.

Для компонування томів редактори використали нотний матеріал, дібраний Павлом Івановичем і частково ним власноруч переписаний: авторські рукописи композиторів, друковані твори з різних видань. П. Муравський почав збирати *Хорову Шевченкіану* ще з 30-х років ХХ століття, переписуючи ноти. Наприклад, копія хору П. Чайковського «Навгороді коло броду» датована 1938 роком. П. І. Муравський надав з особистого нотного архіву близько 200 основних партитур, 160 з яких опрацював для запису. Його редакцію в цих партитурах позначено курсивом. Ці твори Павло Іванович збирав, опрацьовував і виконував з різними хорами протягом своєї 80-літньої мистецько-педагогічної діяльності. Цей основний список розіслали на хорові кафедри в музичні заклади України, де працюють колеги, учні й послідовники маестро П. Муравського. В результаті, до основного добору додано народні мелодії, призабуті авторські твори й найновіші твори сучасних композиторів.

Праця над нотним виданням згуртувала значне коло учнів, колег і послідовників мистецьких принципів і стилю Павла Муравського, які працюють по всій Україні й за кордоном. Тож висловлюємо сердечну подяку за слушні пропозиції до видання цим подвижникам хорового мистецтва, зокрема: П. М. Голінатому – педагогові, хоровому диригентові з Чорткова, заслуженому працівникові культури України; П. В. Гушоватому – завідувачу кафедри методики музичного виховання й диригування Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, заслуженому працівникові культури України; М. П. Мечнику – старшому викладачеві Тербовлянського вищого училища культури, заслуженому працівникові культури України; музикознавцям, чії дослідження слугували надійним орієнтиром у підготовці цього видання; співробітникам Відділу музичних фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського за увагу й сприяння в пошуку необхідних нотних текстів і наукових праць.

У виданні представлено доробок широковідомих композиторів-класиків (М. Лисенко, М. Вербицький, С. Воробкевич та ін.) й призабутих композиторів (В. Заремба, Г. Гладкий, Д. Крижанівський, К. Борисюк та ін.), які заклали основи професійного музичного освоєння Шевченкової поезії, та менш знаних композиторів з цілої України й українського зарубіжжя, які розвивали й далі розвивають Хорову Шевченкіану.

Пісенний «Кобзар» унікальний тим, що в ньому системно зібрано майже всю хорову музику на Шевченкову поезію від середини ХІХ до початку ХХІ ст. Систематизоване видання такої великої кількості хорових творів на поезію великого Співця України здійснюється вперше.

На початок зібрання винесено п'ять знакових за поетичним і музичним довершенням, за світоглядною ясністю й суспільною значущістю творів – пісень-символів українського народу.

Їх вибрав сам народ, і вони пройшли випробування часом. Ці твори завжди своєчасні, вони стали знаковими піснями, класикою української хорової музики, і через них можна досягнути заповітні прагнення поета й душу його народу. Їх загальнознаність зумовлена народністю Шевченкової поезії.

Усі твори нотного зібрання *Пісенний «Кобзар»* розподілено на три групи: *твори а капела* – 1, 2, 3 томи; *твори з інструментальним супроводом* – 4, 5 томи; *твори великої форми з симфонічним оркестром* – 6, 7 томи. Кожен том містить ґрунтовний довідковий додаток: біографії композиторів, бібліографію нотних і музикознавчих видань, дискографію, алфавітний покажчик творів.

Шостим томом Пісенного «Кобзаря» розпочинаємо видання *творів великої форми з симфонічним оркестром*. До 6-го тому дібрано 6 творів 3 композиторів.

Згідно з задумом П. Муравського, композиторів подаємо за хронологією життя. Такий підхід дає можливість чіткіше побачити особливості кожного з них, вирізнити характерні риси їхньої творчості й простежити в часі розвиток і змінюваність засобів музичної виразності. А головне, допоможе цілісно досягнути, глибше зрозуміти й повніше осмислити процес музичного освоєння поезії Т. Шевченка, формування стильових напрямків українського хорового мистецтва ХІХ–ХХІ століть у цій царині. Добірки творів подаємо за абеткою, а хорові цикли – за порядковими номерами.

Завершальною частиною *Всеукраїнського мистецького проекту «Україна співає «Кобзаря»* є звукове видання *Тарас Шевченко. Пісенний «Кобзар»* – перший системний, масштабний запис провідними українськими хорами 110 творів 86 композиторів. Обсяг аудіовидання – три музичні альбоми (по три CD в кожному): перший – *твори а капела*; другий – *твори з інструментальним супроводом*; третій – *твори великої форми з симфонічним оркестром*.

До третього аудіоальбому *творів великої форми з симфонічним оркестром*, записаного на основі 6, 7 томів семитомника, дібрано 9 творів 8 композиторів. Ці записи розміщені на сайті «Хорова школа Павла Муравського»: <https://pavломuravskyi.com/pisennyj-kobzar-albom-3.html>

У записові *Пісенного «Кобзаря»* взяли участь на благодійних засадах 45 провідних хорових колективів з 17 міст України й діаспори під орудою учнів і послідовників маестро П. І. Муравського.

Видання нотного зібрання *Хорової Шевченкіани* та аудіозаписів приурочено 200-літтю Тараса Шевченка й 100-літтю Павла Муравського.

Завдяки першому системному, найповнішому нотному виданню й аудіозаписові *Хорової Шевченкіани* став доступний широкому загалові майже весь співаний «Кобзар». Завдяки такому великому розмаїттю співаної поезії Тараса Шевченка українці чутимуть і згадуватимуть національного генія «не тільки в день його народження і в день пам'яті, а повсякчас», і перейматимуться силою його духу та самі оживатимуть душами.

Нотне видання й аудіозаписи мають практичну цінність для сучасної музичної педагогіки у вищих, середніх музичних навчальних закладах, спеціалізованих музичних школах, для концертно-виконавської діяльності хорових колективів та для збагачення бібліотечних фондів. У семитомнику зібрано твори різного ступеня складності, тож їх можуть виконувати як професійні хори, так і самодіяльні хорові колективи.

Велике розмаїття співаної поезії Т. Шевченка відкриває неоціненні скарби *Хорової Шевченкіани* педагогам і студентам музичних навчальних закладів, учителям і учням шкіл, хормейстерам і співакам, збагачує програми навчальних, професійних і самодіяльних хорів. Так поетичний геній Тараса Шевченка через український хоровий спів будить волю духу, єднає людей, спомагає розвитку української музичної й загальнонаціональної культури.

Пісенний «Кобзар» – своєрідний музичний ключ до проникливого сприйняття й цілісного осягнення Шевченкового поетичного світу. Високомистецьке хорове озвучення «Кобзаря» витончує відчуття й розкриває глибинну суть Шевченкової поезії, сприяє розвитку хорового співу – базового мистецтва української культури.

Пісенний «Кобзар» відкриває неоціненні скарби Шевченкової поезії й українського хорового співу, посилює загальносуспільний інтерес до *Хорової Шевченкіани*, спомагає розвитку української музичної й загальнонаціональної культури.

Пісенний «Кобзар» цілісно явив прадавню традицію українського хорового співу й феномен *Хорової Шевченкіани*. *Пісенний «Кобзар»* як цілісне нотно-звукове зібрання започаткував новий напрям у Шевченкознавстві – *Хорову Шевченкіану* та став гідним музичним пам'ятником Великому Кобзареві України.

Олександр Шокало,

*шевченкознавець, керівник Всеукраїнського мистецького проекту
«Україна співає «Кобзаря»»*

Іван Гамкало,

*оперний диригент, професор,
народний артист України*

МИКОЛА ЛИСЕНКО (1842–1912)

Б'ЮТЬ ПОРОГИ

(З поезії «До Основ'яненка»)

Кантата для чоловічого, жіночого
й мішаного хорів, солістів та симфонічного оркестру

Allegro energico

Ф-но

mf *cresc.* *f*

The piano introduction consists of three measures. The right hand starts with a series of eighth notes, while the left hand plays a steady eighth-note accompaniment. Dynamics range from mezzo-forte to forte.

dim. *p*

Measures 4-6 of the piano introduction. The right hand continues with eighth-note patterns, and the left hand maintains the accompaniment. Dynamics decrease from mezzo-forte to piano.

Бас

mf

Б'ють по - ро - ги; мі - сяць

The bass vocal line begins at measure 7. It features a series of eighth notes with accents. The lyrics are "Б'ють по - ро - ги; мі - сяць".

p

Piano accompaniment for measures 7-9. The right hand plays eighth-note patterns, and the left hand plays a steady accompaniment. Dynamics are piano.

10

схо - дить, як і пер - ше

Measures 10-12. The bass vocal line continues with the lyrics "схо - дить, як і пер - ше". The piano accompaniment continues with eighth-note patterns. A fermata is placed over the word "і".

13
схо - див... Не - ма

16
Сі - чі, про - пав і той,
cresc.

19
f
хто всім вер - хо - во
molto cresc.

22
f
Тенор: Не - ма Сі - чі!
Бас: див. Не - ма Сі - чі!

25

О - че - ре - ти у Дніп -

О - че - ре - ти у Дніп -

28

- ра пи - та - ють:

- ра пи - та - ють:

cresc.

31

Де то на - ші ді - ти

Де то на - ші ді - ти

dim.

poco a poco cresc.

34 *f*

ді - лись? Де во - ни гу -

ді - лись? Де во - ни гу -

37 Solo

- ля - ють? Чай - ка

- ля - ють? - -

40 *cresc.*

Тенор

скиг - лить лі - та - ю - чи,